Türki Cumhuriyetlerin İş Yapılabilirlik Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi

Evaluation of Turkic Republics In Terms of Business Feasibility Potential

Assoc. Prof. Dr. Serkan Dilek (Kastamonu University, Turkey)

Asst. Prof. Dr. Ali Konak (Karabük University, Turkey)

Abstract

Today, level of countries' business feasibility in terms of global competition has a great importance. For businessmen, determination of the level of countries' business feasibility provides important information about the level of overall business feasibility of the examined countries and plays an important role on understanding the levels of the investment feasibility of countries. In this context, in our search, the levels of business feasibility of countries Azerbaijan, Kazakhstan, and Kyrgyzstan presenting available business feasibility index and Global Competitiveness Index between 2004-2014 has been examined with the help of the business feasibility index prepared by World Economic Forum (WEF), thus it has been trying to put forward strengths and weaknesses in terms of getting feasibility business in these countries. As a result of studies, with together change from country to country and from year to year, the most important barriers in front of the feasibility business in the examined Turkic Republics in recent years, has been determined that they are based on inability to access enough to an electrical source, the lack of protection of investors and inability to perform remarkable progress in the matter of tax paid. After all, in Turkish Republics, it was that there are positive developments in the process of starting work, also significantly reduced in bankruptcy, besides, the realization of significant progress about formalization of property and reaching credit resources and in line with these developments, it has been concluded that Turkic Republics -except Tajikistan- has slightly developments in being business feasible country.

1 Giriş

Küreselleşmenin hızlı bir şekilde yaşandığı günümüzde ülkeler arasındaki uluslararası rekabet de hızlı bir artış eğilimi içerisindedir. Bu rekabet sürecinde ülkeler birbirlerine karşı bir takım üstünlükler sağlamaya çalışmakta ve bu üstünlükler sayesinde diğer ülkelerin önüne geçme gayreti içerisinde olmaktadır. Özellikle teknoloji, iletişim ve ulaşım alanlarındaki hızlı gelişmeler, ülkeleri ekonomik gelişmişlik açısından çetin bir rekabet sürecinin içine sokmuştur. Bu süreçte başarılı olmak ise önemli ölçüde diğer ülkeler karşısında çeşitli açılardan elde edilebilecek üstünlüklere bağlıdır. Diğer ülkeler karşısında rekabet üstünlüğü elde etmek ise sermaye birikimi yetersiz olan ülkelerin özellikle de gelişmekte olan ülkelerin yabancı sermayeyi ülkelerine çekebilme kabiliyetlerine bağlıdır. Rekabet üstünlüğü elde etmeyi başaran ülkeler; yatırımlarını, üretimlerini, ihracatını ve bütün bu gelişmelerin doğal bir sonucu olarak GSMH'lerini artıracaklardır. Bu çalışmada Türki Cumhuriyetler (Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Özbekistan ve Türkmenistan) iş yapılabilirlik potansiyeli açısından değerlendirilmiştir. İnceleme kapsamındaki her bir Türki Cumhuriyet açısından iş hayatına yönelik olarak yabancı yatırımların ülkeye çekilmesinde en çok sorun teşkil eden 10 faktör ortaya konulmuş, 2013-2014 raporu doğrultusunda Türki Cumhuriyetlerinin iş hayatındaki mevcut sorunları üzerinde durulmuştur.

2 Türki Cumhuriyetlerde İş Dünyasına Yönelik Problemler

İnceleme kapsamımızda bulunan Türki Cumhuriyetlerinin iş hayatına ilişkin önemli sorunlarının bulunduğunu belirtmekte ve bu sorunların genel bir değerlendirmesini yapmakta fayda vardır. Böyle bir değerlendirme yapmaktaki temel amaç, Türki Cumhuriyetlerde, iş hayatına yönelik sorunların tespit edilerek bir farkındalık oluşturmak ve yabancı yatırımların ülkeye çekilebilmesi için ne gibi düzenlemelerin yapılması gerektiğinin tespitine yardımcı olmaktır. Tablo 1. Türki Cumhuriyetlerinde iş dünyasına yönelik problemleri ortaya koymaktadır. İş dünyasına yönelik problemler Tablo 1'deki yüzde değerlerden ve endeks sıralamasından yararlanarak her ülke için ayrı ayrı değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

	İş Dünyasına Yönelik Problemler	DÖNEMLER						
		2008-2009 (%)	2009-2010 (%)	2010-2011 (%)	2011-2012 (%)	2012-2013 (%)	2013-2014 (%)	2014-2015 (%)
AZERBAIJAN	Rüşvet	20.4	19.6	21.6	19.6	23.4	23.6	19.9
	Finansmana Erişim Zorlukları	10.7	8.2	14.3	13.6	14.2	10.6	14.6
	Vergi Oranları	11.4	9.8	7.9	10.4	9.8	13.2	11.8
	Yetersiz Eğitilmiş İşgücü	7.0	10.2	10.0	9.1	8.9	11.2	11.3
	Alt Yapı Yetersizlikleri	5.5	8.1	7.9	10.5	10.0	4.5	10.1
	Yenilikler İçin Yetersiz Kapasite	-	-	-	-	3.3	3.9	7.2
	Ulusal İş gücünün İş Ahlakı Zayıflığı	3.8	7.8	5.9	5.9	6.8	4.9	6.6
	Verimsiz Kamu Bürokrasisi	10.2	8.5	10.8	6.0	7.4	7.0	4.8
	Vergi Düzenlemeleri	7.1	9.5	11.9	11.2	8.3	10.6	4.6
	Kısıtlayıcı İşgücü Düzenlemeleri	2.7	3.0	3.4	3.7	2.7	1.3	2.2
KAZAKISTAN	Rüşvet	15.7	19.2	17.3	17.3	15.7	18.9	16.7
	Finansmana Erişim Zorlukları	10.3	11.9	12.1	12.1	9.5	8.5	14.6
	Verimsiz Kamu Bürokrasisi	6.0	7.5	10.8	10.8	9.0	8.8	8.0
	Vergi Düzenlemeleri	12.9	11.0	8.9	8.9	9.6	7.4	7.8
	Alt Yapı Yetersizlikleri	6.1	1.7	5.3	5.3	4.7	5.3	7.4
	Enflasyon	12.4	14.4	7.6	7.6	4.6	5.2	6.9
	Yetersiz Eğitilmiş İşgücü	8.1	4.8	12.3	12.3	17.2	13.3	6.8
	Yenilikler İçin Yetersiz Kapasite	-	-	-	-	7.5	5.0	6.1
	Vergi Oranları	11.8	11.1	7.3	7.3	6.1	7.1	5.9
	Yabancı Paralara İlişkin Düzenleme	1.6	2.8	3.0	3.0	1.2	2.1	4.7
KIRGIZISTAN	Devlet istikrarsızlıkları / darbeler	7.4	9.9	12.9	22.8	11.3	18.7	20.2
	Rüşvet	20.8	13.6	17.3	20.4	17.3	21.5	17.4
	Politik İstikrarsızlık	10.0	13.1	16.1	20.0	17.7	18.6	13.1
	Verimsiz Kamu Bürokrasisi	6.9	7.9	6.2	8.4	9.3	6.6	8.9
	Yetersiz Eğitilmiş İşgücü	7.0	3.5	4.3	1.6	5.8	1.9	6.2
	Finansmana Erişim Zorlukları	5.3	12.2	7.7	7.7	8.1	3.7	5.9
	Suç ve Hırsızlık	2.2	3.2	3.6	5.9	4.5	7.0	5.6
	Ulusal İşgücünün İş Ahlakı Zayıflığı	1,6	2.6	2.8	0.8	2.8	2.4	4.6
	Vergi Oranları	8.1	7.1	7.2	3.9	5.4	4.8	4.6
	Enflasyon	6.1	5.6	6.0	2.5	4.4	2.5	4.3

Tablo 1. *Türki Cumhuriyetlerde İş Dünyasına Yönelik Problemler ve Bu Problemlerin Yıllara Göre Yüzde Dağılımı* **Kaynak:** World Economic Forum (WEF) Tarafından 2008-2014 Dönemi için Yıllar İtibariyle Hazırlanan Küresel Rekabet Endekslerinden Yararlanılarak Tarafımızca Hazırlanmıştır.

AZERBAIJAN

Türki Cumhuriyetlerin iş dünyasına yönelik sorunlarının yer aldığı Tablo 1'i incelediğimizde, Azerbaycan iş dünyasında en çok karşılaşılan sorunların başında rüşvetin geldiği görülmektedir. Rüşvet gerçekten ülkenin önemli sorunlarından biri teşkil etmektedir. Asker'in (2011:8) de ifade ettiği üzere ülkede çok yaygın olan rüşvet ve yolsuzluk, halkın üzerinde olumsuz psikolojik hava oluşturmaktadır. Ülkedeki rüşvet uygulamalarının neden olduğu bu olumsuz hava doğal olarak yabancı yatırımcılara da yansımakta ve yabancı yatırımcıların ülkeden uzak durmasına neden olan en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Önceki yıllarda çok daha yüksek seviyelerde ortaya çıkan rüşvet uygulamasının ülke ekonomisine neden olduğu zararlar görülmüş olacak ki alınan bazı önlemler nedeniyle rüşvet uygulamasının dünya ekonomik forumu tarafından hazırlanan 2014-2015 dönemine ait küresel rekabet endeksinde önceki yıllara kıyasla bir miktar azaldığı görülmektedir. Ama yine de rüşvet ülkenin iş dünyasındaki en önemli sorunu olmaya devam etmektedir. Azerbaycan iş dünyasında karşılaşılan ikinci önemli sorun ise finansmana ulaşımındaki zorluklardır. Finansmana ulaşımada karşılaşılan zorlukların aşılması aşamasında, petrol gelirleri önemli rol oynamaktadır. Bu süreçte bütçeden yapılan cari harcamaların petrol dışında kalan sektörlerden elde edilen vergi gelirleriyle karşılanması, buna karşın kamusal yatırımları gerçekleştirmek amacıyla yapılan kamu harcamalarının finansmanının ise Devlet Petrol Fonu'ndan yapılan transferlerle karşılanması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda Azerbaycan hükümeti petrole bağımlılığı azaltmak için çok bileşenli ve sistemli bir politika izlemektedir (Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2015:39-41). Böyle bir planlama ile ülkede söz konusu olan finansmana erişim probleminin önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Yine ülkede iş dünyası açısından karşılaşılan bir diğer önemli sorun da vergi oranlarının yüksek olmasıdır. Gelişmekte olan her ülke için olduğu gibi Azerbaycan için de vergi gelirleri çok önemli bir gelir kalemini teşkil etmektedir. Ancak vergi oranlarının yüksekliği hem iç piyasada piyasanın işleyişinin aksamasına neden olabilir hem de yabancı yatırımcıların ülkeye yapacağı reel yatırımların önünde önemli bir engel teşkil edebilir. Bu nedenle arz yetersizliğinin önemli bir faktör olarak ortaya çıktığı Azerbaycan ekonomisinde ekonomik durağanlığın ortadan kaldırılabilmesi için vergi indirimlerine gidilmesi ve vergideki bu indirimler neticesinde üretim faktörlerinin üretimi artıracak şekilde harekete geçirilmesi büyük önem arz etmektedir (Süleymanov ve Hasanov, 2013:90). Yabancı yatırımların ülkeye gelmesinin önündeki en önemli engellerden bir diğeri olan altyapı eksiklikleri, yabancı yatırımcıların bu ülkeye yatırım yapma noktasında isteksiz olmalarına neden olmaktadır. Yabancı yatırımcılar açısından böyle isteksiz bir tablonun ortaya çıkmasında, alt yapı eksikliklerinden kaynaklı üretim kalitesindeki düşüşler yanında üretim sürecinin zorlaşması ve üreticilerin ekstra maliyetlere katlanmak zorunda kalacak olmaları önemli rol oynamaktadır. Azerbaycan'da karşılaşılan bu önemli sorunlar dışında ülkedeki iş gücünün yeterince eğitilememiş olması ve teknik konulardaki eğitim eksikliği, üretim sürecindeki yeniliklere yeterince açık olunmaması ve yeterli üretim kapasitesine sahip olunmaması, verimliliği olumsuz yönde etkileyen yaygın bürokratik uygulamalar, etkinsiz vergi düzenlemeleri ve iş gücünü faaliyetlerini kısıtlayıcı uygulamalar diğer önemli sorunları teşkil etmektedir.

KAZAKİSTAN

İş dünyasına ilişkin sorunları Tablo 1'deki değerlerden yararlanarak Kazakistan açısından yaptığımızda, Azerbaycan ile paralellik gösterdiği gözlenmektedir. Azerbaycan da olduğu gibi rüşvet ve finansmana erişim zorlukları ülkedeki iş dünyasına yönelik en önemli iki sorunu teşkil etmektedir. Rüşvet, bağımsızlığını yeni kazanmış pek çok Türki Cumhuriyette olduğu üzere Kazakistan'da da ülkenin üstesinden gelmesi gereken bir sorun olarak ortaya çıkmış durumdadır. Özellikle bağımsızlıklarının ilk yıllarında bu ülkelerde söz konusu olan otorite boşluğu rüşvetin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bağımsızlığın ilk yıllarında otorite boşluğuna bağlı olarak ortaya çıkan rüşvet sorunu günümüzde de Kazakistan'ın iş dünyasına yönelik en önemli sorununu teşkil etmektedir. Rüşvet dışında finansmana erişim konusu da Kazakistan'ın iş dünyasına yönelik bir diğer sorunudur. Kazakistan finansmana erişim noktasında karşılaştığı sorunların üstesinden gelebilmek için Uluslararası Para Fonu (IMF) desteği ile 2000-2002 yılında ekonomik program uygulamaya koymuştur. Bu program ile serbest döviz kuru ortamında hassas bir para politikası izlenerek kamu finansmanını vadesi uzatılmaya ve yapısal reformların devamlılığı sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca finansmana erişimde kolaylıklar sağlayan bu program ülkede uygulandığı süre boyunca ekonomik istikrarda devamlılığın sağlanmasına ve makroekonomik hedeflere ulaşılmasına katkı sağlamıştır (Alagöz, 2012: 480). İş dünyasında karşılaşılan bu önemli sorunlara ilaveten bürokrasinin neden olduğu olumsuzluklar, etkinsiz vergi düzenlemeleri ve vergi oranlarının yüksekliği, enflasyon, alt yapı yetersizlikleri ve iş gücü piyasasında kalifiye eleman eksikliği Kazakistan'ın mücadele etmesi gereken diğer sorunları teşkil etmektedir.

KIRGIZİSTAN

Kırgızistan da iş dünyasına yönelik olarak karşılaşılan sorunların başında ise daha önce incelenen iki ülkeden farklı olarak devlet istikrarsızlıkları ve darbelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Ülkede istikrarsız bir tablonun ortaya çıkmasının pek çok önemli nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerin başında ülkedeki siyasi iktidarın kırılgan yapıya sahip olması, günümüzde bile devlet otoritesinin oldukça zayıf oluşu ve toplumun farklı kesimler arasında sosyal barışın henüz oluşturulamamış olması gelmektedir. Bu süreç, taraflar arasında çatışma riskine ve yeni yeni istikrarsızlıkların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Özkan, 2011). Buna ilaveten idari krizlerin yaşandığı süreçlerde, iktidar boşluğundan yararlanan çeşitli çıkar gruplarının varlığı, ülkedeki siyasetin bölgeler

ve çıkar grupları üzerinden yapılması, ülkenin farklı bölgeleri arasındaki büyük kalkınmışlık farklılıkları, bireyler arasındaki sosyo-ekonomik uçurumlar ve etnik farklılıklar, ülkedeki önemli istikrarsızlık kaynakları olarak ortaya çıkmıştır (Sarı, 2010:29). Ayrıca ülkedeki alt yapı eksiklikleri de istikrarsızlığa neden olan bir diğer önemli unsur teşkil etmektedir. Alkan (2011:3) Kırgızistan da güçlü bir devlet partisinin ortaya çıkmasına olanak sağlayacak bir alt yapının bulunmayışının ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarsız besleyen bir unsur olduğunu ifade etmiştir. Özellikle ülkede hakim olan kırılğan siyasi yapı nedeniyle diğer Türki Cumhuriyetlerden farklı olarak 24 Mart 2005 tarihinde bir halk ayaklanması yaşanmış ve bu halk ayaklanması iktidar değişikliği ile sonuçlanmıştır. Ancak yaşanan iktidar değişikliği beklentileri karşılamamış, iktidar değişikliği sonrasında rüşvet ve adam kayırmacılık olayları artmıştır (Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2013:130-131). Doğal olarak siyasi istikrarsızlık enflasyon, vergi oranlarının yükselmesi, suç ve hırsızlık oranlarının artış göstermesi ve finansmana erişimin zorlaşması gibi bir takım ekonomik ve sosyal sorunu da beraberinde getirmiştir.

ÖZBEKİSTAN

Türki Cumhuriyetler içinde çeşitli açılardan önem arz eden bir diğer ülke de Özbekistan'dır. İş dünyasında sıklıkla karşılaşılan sorunlara değinmeden önce Özbekistan'ın, inceleme kapsamımızda yer alan diğer ülkelerden farklı olarak kendine has bir takım özelliklere sahip olduğunu söylemek gerekir. Bu özelliklerin başında da ekonomik yapıya ilişkin unsurlar ön plana çıkmış durumdadır. 1 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan eden Özbekistan, dışa kapalı bir ekonomiye sahiptir ve böyle bir ekonomik yapıya sahip olması nedeniyle de dünyadaki ekonomik gelişmelerden nispeten daha geç ve dolaylı yünden etkilenmektedir (Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2015:37). Bağımsızlığın kazanmasının hemen ardından ülkede beklenilen aksine serbest piyasa ekonomisinden biraz uzak bir iktisat politikası uygulanmıştır. Tüketiciler, çeşitli devlet destekleriyle devlet tarafından gerçekleştirilen sıkı fiyat kontrolleriyle ve ücret artışlarını engellemeye yönelik çeşitli düzenlemelerle enflasyona karşı korunmuşlardır. Ancak bütün bu düzenlemelere rağmen ekonomide ortaya çıkan ve etkisini artıran iktisadi sorunlar, 1994 yılında, ülkede bir ekonomik reform programının hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. Bu reform programı kapsamında ülkede, sıkı mali politikaları uygulamaya konularak kamusal harcamalara bir takım sınırlamalar getirilmiş, devletin fiyatlar üzerindeki kontrolleri azaltılmış, ekonomik nitelikte faaliyetlerde bulunan uluslararası kuruluşlarla yakın işbirliğine gidilmiş, ülkenin para birimi belirlenmiş ve kamuya ait işletmelerin özelleştirilmesi yoluna gidilmiştir (DEİK, 2012:5). Ekonomiyi geliştirme adına gerçekleştirilen bütün bu düzenlemelere rağmen 2008 yılında ABD'de başlayan küresel nitelikli kriz, ülke ekonomisini son yıllarda etkileyen en önemli olay olarak ön plana çıkmıştır (Okan Üniversitesi Avrasya Merkezi, 2013:2). ABD kaynaklı küresel kriz, Özbekistan'ın ihracatında önemli bir paya sahip olan Rusya'nın krizden önemli ölçüde etkilenmesine bağlı olarak ve dolaylı yoldan Özbekistan'ı etkilemiş ve 2008 yılında Özbekistan'ın ihracatının düşmesine neden olmuştur (Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2015:37). Ancak 2008 yılındaki bu krizden Özbekistan'ın, dışa kapalı bir ekonomiye sahip olması nedeniyle diğer ülkelere kıyasla daha az etkilendiğini ve krizden daha kolay çıktığını söylemek mümkündür. Sonraki yıllarda da Özbekistan da ekonomik gelişimi sağlamak amacıyla pek çok düzenlemeye gidildiği gözlenmektedir. Bu düzenlemeler, Özbekistan'da iş yapmayı düşünen yerli ve yabancı yatırımcıları da yakından ilgilendirmektedir.

Özbekistan ekonomisi ile ilgili olarak verilen bu genel bilgilerden sonra, Özbekistan da iş dünyasına yönelik olarak karşılaşılan en önemli sorunları ortaya koyabilir ve bu sorunların giderilmesi için ülkede ne gibi düzenlemelerin yapıldığını açıklamaya çalışabiliriz. Özbekistan da iş dünyasına yönelik olarak karşılaşılan en önemli sorunları, üretim gerçekleştirilir iken kaynakların verimsiz bir şekilde kaynak kullanılması, döviz darboğazı, ithalata bağımlı ticari yapı, enflasyon, tekellecilik ve bürokrasi şeklinde sıralamak mümkündür. Ayrıca döviz transferinde yaşanan problemler de iş dünyasına yönelik önemli sorunlardan bir diğerini teşkil etmektedir (Okan Üniversitesi Avrasya Merkezi, 2013:2). Bu sorunlara ilaveten başlangıçta uygulanan ithal ikameci sanayileşme modeli, ülkede ihracat kapasitesi düşük ve yerel talebin de az olduğu malların üretildiği, düşük katma değerli bir sanayi yapısının ortaya çıkmasına neden olmuştur (DEİK, 2012:8). Bunun dışında Özbekistan, petrol üretimi gerçekleştirilen bir ülke olmasına karşın, sektör, petrol üretimi sürecinde bir takım sorunlarla mücadele etmek durumundadır. Bu sorunların başında ise üretilen petrolün dünya pazarlarına taşınabilmesi için gerekli olan petrol boru hattının yetersiz olması, yeni alanlardan petrol çıkarılabilmesi için ihtiyaç duyulan finansman eksikliği ve petrol arama-çıkarma çalışmaları için gerekli olan teknolojik yetersizlikler gelmektedir (KTO, 2008:14). Bu sorunların dışında finansal düzenlemeler açısından bir takım ilerlemeler sağlanmış olmasına karşın ülkede halen liberal bir bankacılık sisteminin ve etkin bir sermaye piyasasının varlığından söz edilemez (DEİK, 2012:12). Bu eksikliklerin giderilmesi için geçmişte bazı uluslararası kuruluşlardan bir takım finansal destekler alınmıştır ve bu finansal destekler günümüzde de alınmaktadır (KTO, 2008:14). Ancak bahsedilen eksikliklerin giderilebilmesi için uluslararası kuruluşlardan temin edilen kaynaklar sınırlı seviyelerde kalmaktadır. Bu nedenle söz konusu eksikliklerin giderilebilmesi için yabancı yatırımcıların ülkeye çekilmesi büyük önem arz etmektedir. Yabancı yatırımcıları ülkeye çekmeye yönelik düzenlemelere bağlı olarak ülkeye yapılacak olan yabancı sermayeli yatırımlardaki artışlar, iş dünyasına yönelik sorunların hafifletilmesinde ya da ortadan kaldırmasında büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

Bu kapsamda 11.04.2005 tarihinde yürürlüğe giren “Doğrudan Özel Yabancı Yatırımlarının Teşvik Edilmesine İlişkin Ek Tedbirler” ile yabancı yatırımcılar açısından güvenli hukuksal bir ortam oluşturularak yabancı yatırımların ülkeye çekilmesine çalışılmıştır. Bu sayede ülkedeki yatırım ortamının daha da geliştirilmesi, özelleştirmelerin hızlandırılması, üretim sürecinde kullanılan araç ve gereçlerin teknik açıdan geliştirilmesi ve son olarak da işsizliğin fazla olduğu bölgelerde yeni istihdam alanlarının oluşturulması amaçlanmıştır. Yabancı yatırımcıları ülkeye çekerek ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi amacıyla 1994 yılından sonra ülkede uygulamaya konulan ekonomik reform programları kapsamında 1996 yılında uygulamaya konulan kurumsal piyasa reformları, ulusal ekonominin gelişmesinde etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Uygulanan bu reformlar, küçük ve orta ölçekli firmaların gelişimine ortam hazırlamış, büyük ölçekli şirketlerin ise özelleştirilmesinin yolu açılmıştır. 1998 yılında Özbek Hükümeti tarafından kabul edilen ve uygulamaya konulan “Yabancı Yatırımlar Kanunu” ile çekilen yabancı sermaye artırılmaya çalışılmıştır. Uygulamaya konulan bu kanun ile yabancı sermayeli işletmelere bir takım vergi istisnaları getirilmiş ve gümrük vergisinden muafiyetler tanınmıştır. Ayrıca söz konusu kanunda 2013 yılında yapılan revizyon ile de yabancı yatırımcıların Özbekistan da yaptıkları yatırımlardan elde edecekleri gelirlerden vergi ve diğer zorunlu ödemeleri yaptıktan sonra kalan gelirleri diledikleri gibi kullanabilecekleri karara bağlanmıştır. Yabancı yatırımcıları ülkeye çekmek için yapılan düzenlemelerden bir diğeri bürokratik uygulamaları en aza indirerek yatırım sürecini hızlandırmak olmuştur. Bu bağlamda yine 1998 yapılan düzenlemelerle kuruluş sermayesinin sınırı düşürülerek ve iş yeri açma prosedürleri kolaylaştırılarak küçük ve orta ölçekli işletmeleri güçlendirmesi amaçlanmıştır. Ayrıca doğrudan yabancı sermayeli işletmelerin ticari faaliyete başlayabilmesi için de gereken evrakların toplama sürecini kısaltmak için “tek gişe” uygulamasına gidilmiş, böylece yabancı yatırımların ülkeye yönelmesine önemli katkılar sağlanmıştır (Taşkent Büyükşehirliği Ticaret Müşavirliği, 2015:35-36). Bürokratik engellerin en aza indirilmesi ülkeye yapılacak yatırımların artışında çok önemli olmaktadır. Bunun dışında Hükümet, son yıllarda Telekomünikasyon ve bilişim teknolojilerinin gelişimini sağlamak amaçla haberleşme altyapısını geliştirmeye yönelik yatırımlara ağırlık vermiştir (DEİK, 2012:9). İletişim ve haberleşme ağını geliştirmeye yönelik düzenlemeler yabancı sermayenin ülkeye çekilebilmesi açısından önem arz eden düzenlemeler olarak dikkat çekmektedir.

Bu resmi düzenlemeler dışında Özbekistan, yabancı sermayeyi ülkeye çekebilecek bir takım doğal avantajlara da sahiptir. Ülke, yatırımların etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan enerji kaynakları açısından kendi kendine yetebilen nadir ülkelerden biridir. Ülkenin önemli miktarda enerji kaynağına sahip olması ve enerjinin ucuza elde edilebilir olması, yabancı yatırımcılar için maliyetleri azaltan bir unsur olmakta ve ülkeye yabancı yatırımların yönelmesi açısından önemli avantajlar sağlamaktadır. Herhangi bir enerji problemi olmayan Özbekistan, doğal gaz üretimi açısından Türkiye Cumhuriyetleri içerisinde önemli bir paya sahiptir. Ülkede bulunan enerji kaynakları olarak doğalgaz, petrol ve kömür gelmektedir (KTO, 2008:12). Bu enerji kaynaklarına sahip olmak Özbekistan’a yatırım yapacak olan yabancı yatırımcılar için önemli bir avantajı teşkil etmektedir. Bütün bu düzenlemeler neticesinde Özbekistan ekonomisinde belirgin bir iyileşmenin yaşandığını söylemek mümkündür. Bu düzenlemeler haricinde son yıllarda da ekonomiyi geliştirmeye yönelik düzenlemeler yapılmaya devam edilmektedir. Tablo 2’de yapılan bu düzenlemelerin etkileri net bir şekilde gözlenebilmektedir.

YILLAR	TOPLAM YABANCI YATIRIMLAR		DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR		DYY’IN GSYİH İÇİNDEKİ PAYI %
	Milyar Sum	Milyon USD	Milyar Sum	Milyon USD	Milyon USD
2001	349,7	827,4	31,4	74,3	0,4
2002	294,9	382,4	73,0	94,6	0,9
2003	492,1	506,8	-	-	-
2004	605,8	594,2	155,1	152,2	1,2
2005	577,0	520,0	250,8	226,1	1,6
2006	730,4	599,1	499,0	409,3	2,4
2007	1247,7	981,9	946,3	744,7	3,4
2008	2193,7	1574,8	1591,8	1142,7	4,3
2009	4058,1	2685,7	1465,5	969,9	3,1
2010	4437,8	2.808,7	2.744,5	1.737,2	2,2
2011	4592,5	2.685,7	2.348,8	1.373,5	5,9
2012	4.788,5	2.253,5	4.190,3	2.208,3	4,9
2013	5.595,6	2.670,6	2.700,1	1.293,4	2,3
2014	6.810,5	2.944,7	5.809,4	2.511,8	4,0

Tablo 2. Yabancı Yatırımlar Ve Dış Krediler (2001-2014) Kaynak: Özbekistan Devlet İstatistik Komitesi.

Tablo 2. de görüldüğü üzere toplam yabancı yatırımlar 2006 yılına kadar inişli çıkışlı bir grafik sergilemiştir. İş dünyasında karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik olarak yapılan düzenlemeler neticesinde toplam yabancı yatırımların 2006 yılından itibaren düzenli bir şekilde artış eğiliminde olduğu ve özellikle 2009 yılında toplam yabancı yatırımların bir önceki yıla kıyasla neredeyse yüzde 80 oranında arttığı görülmektedir. Sonraki yıllarda

da toplam yabancı sermayeli yatırımlarındaki artış devam etmiş ve 2014 yılında yaklaşık 3 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Benzer şekilde doğrudan yabancı yatırımlarında 2014 yılı itibarıyla 2,5 milyar dolar ile en yüksek seviyesine ulaştığı görülmektedir. Her ne kadar doğrudan yabancı yatırımlar 2014 yılında en yüksek seviyesine ulaşmış olsa da 2001 yılından 2014 yılına kadar geçen süreçte dalgalı bir eğilime sahip olmuş ve istikrarsız bir görünüm sergilemiştir.

TÜRKMENİSTAN

Türki Cumhuriyetler içerisinde yer alan önemli ülkelerden bir diğeri de Türkmenistan'dır. Türkmenistan'ın siyasi yapısındaki farklılık ekonomisine de doğrudan yansımıştır. Türkmenistan'da devlet, ekonominin düzenlenmesinde etkin rol oynamaktadır. Türkmenistan'da faaliyette bulunan firmaların önemli bir kısmı devlet kontrolü altındadır ve devlet ekonomiyeye yoğun bir şekilde müdahale etmektedir. Ayrıca kur ve fiyat kontrolleri de devlet tarafından yapılmaktadır. Buna bağlı olarak da ülkede serbest piyasa uygulamaları gerçekleştirilememiş, yabancı yatırımlar için uygun olmayan bir ekonomik ortam söz konusu olmuş ve devlete ait işletmelerin ekonomide önemli bir paya sahip olması özel sektörün gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir (BMD, 2012:10). Bağımsızlığın kazanılmasının ardından Bağımsız Devletler Topluluğu ile Gümrük Birliği'ne girmeyen ve hiç bir ülke ile serbest ticaret anlaşması yapmayan Türkmenistan, ağırlıklı olarak ikili ticaret anlaşmaları ile dış ticaretini şekillendirmektedir. Ülkede, hükümet tarafından uygulanan yüksek oranlı gümrük vergileri de dış ticaretin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir (EBSO, 2013:7). Bağımsızlığın kazanılmasının ardından Türkmenistan, IMF tarafından hazırlanan ve önerilen programları uygulamayı reddetmiş ve iktisadi olarak dışı kapalı bir iktisat politikası izlemeyi tercih etmiştir. Bu tercih neticesinde küresel mali piyasalardan izole bir ülke haline gelmiştir (BMD, 2012:10). Türkmenistan'ın uluslararası para piyasalarından izole olması ise ülkeye birtakım avantajlar sağlamış, ülke ekonomisinin, 2008 yılı sonlarında ortaya çıkan ve 2009 yılında ülkeler arasında yayılarak genişleyen küresel mali krizden minimum seviyede etkilenmesine imkân vermiştir (KASİAD, 2012:6).

Türkmenistan, doğal kaynaklar ve özellikle de yer altı zenginlikleri açısından da önemli potansiyele sahip olan ülkelerden biridir. Türkmenistan'da ekonomik yapı doğrudan enerji piyasasının güncel durumuna göre şekillenmektedir. Doğalgaz ve petrol ürünleri açısından çok büyük bir rezerve sahip olan ülkede, Hükümet enerji sektörünün gelişimini önemsemekte ve bu nedenle de sektörün sahip olduğu potansiyelin ortaya çıkarılarak kullanılabilir hale getirilmesi için bazı projeler yapılmaktadır. Doğal gaz ve petrol ürünleri ihracat gelirlerinin yaklaşık % 85'ini teşkil etmektedir. Enerji sektörü içerisinde hidrokarbon endüstrisi ihracat gelirinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır (KASİAD, 2012:7). Bunun yanında ülke, önemli bir pamuk üreticisi konumundadır. Tarım yapılabilen arazilerin neredeyse yarısında pamuk yetiştirilmektedir (BMD, 2012:23). İhraç ürünü niteliğindeki pamuk ipliği ve tekstil ürünlerinin ihracatı mutlak değer olarak artmış olmakla birlikte, bu ürünlerin toplam ihracat içindeki payları azalış göstermekte dolayısıyla da pamuklu ürünlerin ihraç edilmesi sonucu elde edilen gelirler son yıllarda sürekli olarak azalmaktadır. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında uluslararası piyasalarda pamuklu malların fiyatlarının düşük olması önemli olmuştur. Ayrıca elektrik de Türkmenistan'ın ihraç gelirleri içinde yer alan bir diğeri unsurdur (KTO, 2008:16).

Türkmen hükümeti, daha önce de ifade edildiği üzere son yıllarda enerji sektörünün geliştirilmesine çalışmakta, sektör potansiyelinin ortaya çıkartılması amacıyla çeşitli projeler yürütmektedir. Söz konusu projelerin başarılı olabilmesi için önemli ölçüde yabancı yatırımın ülkeye girmesi gereklidir. Önemli petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olan Türkmenistan, bu yönüyle pek çok ülkenin dikkatini çekmektedir. Ancak yabancı sermayenin de ülkeye gelmesi için iş dünyasına yönelik sorunların minimuma indirilmesi gereklilik arz etmektedir. Bununla birlikte yabancı yatırımların ülkeye çekilebilmesi önünde çok ciddi engeller, sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların başında da ülkenin en önemli ihracat gelirini oluşturan doğalgaz ve petrol ürünlerinin uluslararası piyasalara nasıl taşınacağı gelmektedir. SSCB'nin dağılmasının ardından Türkmenistan gibi devletlerin açık denizlere nasıl çıkacakları konusu önemli bir sorun haline gelmiştir (Uibopuu, 1995:119). Açık denizlere kıyısının bulunmaması Türkmenistan'ın ürettiği petrol ve doğal gazı deniz yolu ile yurt dışındaki piyasalara satamamasına neden olmaktadır (Baycaun, 2001:25). Bu durum ise ucuz doğal gaz ve petrol kaynaklarının, daha genel bir ifadeyle ucuz enerji kaynaklarından yararlanmak isteyen yabancı yatırımcıları etkilememektedir. Ucuz iş gücünden faydalanmak isteyen ve bu enerji kaynaklarının yurt dışına taşınmasına yönelik olarak yatırımlar yapacak olan yabancı yatırımcıların ise bu ülkeye yönelik yatırım yapma hevesleri kırılmaktadır. Bu sorunun çözmek amacıyla 1997 yılında düşük kapasiteli bir doğal gaz boru hattı inşa edilmiştir (Aydal, 2009:51).

Doğalgaz ve petrolün taşınması konusunda önemli sorunlarla karşılaşan Türkmenistan'da enerji sektörü, yabancı yatırımcılar için yine de önemli bir potansiyel sunmakta ve birtakım olanaklar sağlamaktadır. Sektördeki bu olanaklara rağmen Türkmenistan'a yapılan yabancı sermayeli yatırımlar yine de düşük seviyelerde gerçekleşmektedir. Bu durumun başlıca sebeplerini, yatırım olanaklarının yetersizliği, yasal düzenlemelerin ve altyapının zayıflığı ile Türkmenistan'a komşu olan ülkelerin yabancı yatırımları ülkelerine çekebilmek için daha cazip olanaklar sunmaları şeklinde sıralamak mümkündür (EBSO, 2013:6). Bu eksikliklerin dışında ülkedeki döviz kurunda yaşanan belirsizlikler, yatırımlar için finansman yetersizlikleri ve bankacılık sektörünün eksiklikleri, vergi oranlarının yüksekliği, sosyal olanakların yetersizliği, yetişmiş eleman ve teknolojik

eksiklikler ve bürokratik engellerde yabancı yatırımcıları olumsuz yönde etkileyen diğer sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkmenistan'a yatırım yapacak olan yabancı yatırımcıların öncelikle Yabancı Yatırımlar Devlet Ajansı'na başvurması gerekmektedir ki bu başvuru çok zaman alan bürokratik bir süreçtir (KTO, 2008:18). Ülkedeki aşırı bürokrasi, yabancı yatırımlar ile ilgili son kararların devlet başkanı tarafından alınması ve yatırımların gerçekleştirilmesi için bir miktar rüşvet ödenmek zorunda kalınması, yabancı yatırımların gerçekleştirilmesi önündeki önemli engelleri teşkil etmektedir (Baycaun, 2001:21). Türkmen Hükümetinin, ülkeye yabancı yatırımları çekmek istemesine karşın ülkede var olan bürokratik engeller, ülkeye yeterli miktarda yabancı sermaye girişine engel olmaktadır (KASİAD, 2012:5). Ayrıca, Sovyet döneminde hazırlanmış olan rüşveti önlemeye yönelik yasalar, zaman içinde güncelleştirilmek ve etkinleştirilmek amacıyla bir takım düzenleme ve değişikliklere tabi tutuldu ise de rüşveti önlemek için yine de yeterli değildir. Bu kapsamda ülkeye reel yatırım yapmak isteyen yabancı yatırımcılar rüşveti ciddi bir sorun olarak görmektedir (Baycaun, 2001:31). Yabancı yatırımcılar açısından pek çok sıkıntı ve şüpheyi barındıran ülkede bir de rüşvet sorunuyla karşı karşıya kalınması yabancı yatırımcıların yatırım şevkinin kırılmasına neden olmaktadır.

Ayrıca, genel olarak bakıldığında ülkede yetişmiş elemen sayısının sınırlı olması ve teknolojik açıdan geri kalmışlık da yabancı yatırımcıların gelişmekte olan ülkelerde karşı karşıya kaldıkları bir diğer sorundur. Benzer sorunlar Türkmenistan içinde geçerli olmuştur. Ülkenin imalat sanayine yönelik faaliyetleri, SSCB döneminden kalma eski fabrikalarda ve eskimiş araç gereçler ile yürütülmeye çalışıldığından verimsizdir. Doğalgaz sektörü dışındaki sektörlerin katma değeri azdır (Baycaun, 2001:29). Türkmenistan'da üretim faaliyetleri daha çok petrol, doğalgaz, pamuk ve gıda işleme alanlarında gerçekleştirilmiş, fakat ülke sanayisi bu sektörler ile kısıtlı kalmıştır (KASİAD, 2012:7). İmalat sanayinde söz konusu olan altyapı eksiklikleri yabancı yatırımcıların Türkmenistan'da yatırım yapma isteklerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Ülkede yaşanan ve yabancı sermayeyi olumsuz yönde etkileyen konulardan biri de bankaların yapısı ve finansman sorunlarıdır. Türkmenistan'da bankacılık sektörü ağırlıklı olarak devlet kontrolündedir ve sadece 1997 yılında yapılan düzenleme ile Merkez Bankasına sınırlı bir özerklik tanınmıştır. Banka kredilerinin %95'i kamu sektörüne verilmekte ve kamu açıklarının finansmanı için kullanılmaktadır. Bu doğrultuda ülkede bağımsız bir Merkez Bankasının olmaması, Merkez Bankasının hükümet harcamalarının finansmanında kullanılması ve ülkede para ve sermaye piyasalarının oluşmaması bankacılık ve finans sektörünün önemli eksikliklerini teşkil etmektedir (BMD, 2012:24). Ülkede ticari bankacılığın gelişimi, ülkede ticari faaliyette bulunan özel sektörün az gelişmişliği ve devletin ekonomiye fazlası ile müdahale etmesi nedeniyle sınırlı bir seviyede gerçekleşmiştir (KASİAD, 2012:9). Bunun yanında döviz rezervleri oldukça düşük olan Türkmenistan'da yabancı sermayeli işletmeler, döviz işlemi yaptırırken bazı problemlerle karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu bağlamda Türkmen bankaları gerek Manat, gerekse Dolar cinsinden likidite sıkıntısı çekmekte, yerel paranın dövize ya da dövizin yerel paraya çevrilmesi konusunda yetersizlikler söz konusu olmaktadır (Baycaun, 2001:31). Ayrıca hükümet tarafından döviz kuruna sık sık yapılan müdahaleler, mevcut fiyatların gerçek gösterge olma özelliğini ortadan kaldırmaktadır. Ülke ekonomisinde fiyat kontrolleri oldukça yaygın bir uygulamadır. Hükümet tarafından yoğun şekilde verilen sübvansiyonlar ise genellikle ihraç gelirleri ile karşılanmaktadır. Türkmenistan ekonomik yapısı piyasa mekanizmasının sorunlu olduğunu göstermektedir (BMD, 2012:24). Bankacılık sektöründe var olan bu eksiklikler ve sınırlamalar ile piyasa mekanizmasında ortaya çıkan sorunlar zaman zaman ülkede ihtiyaç duyulan finansman ihtiyacının karşılanamamasına ve önemli finansman sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bankacılık sektöründen kaynaklanan ve finansman eksikliği şeklinde oraya çıkabilen sorunlar yabancı yatırımcıların olumsuz etkilenmesine ve ülkeye yatırım yapma noktasında isteksiz davranmasına neden olmaktadır.

Bu olumsuzluklar dışında ülkede, petrol ürünleri ya da doğalgaz üretimi dışında başka bir alanda üretim faaliyetinde bulunmak isteyen yabancı yatırımcıların yapacağı yatırımları hukuken koruyan bir sistem de bulunmamaktadır (KASİAD, 2012:10). Ayrıca yerli ve yabancı sermayeli firmalara farklı oranlarda gelir ve kurumlar vergilerinin uygulanmaktadır ve bu durum yabancı yatırımları engellemektedir. Bu kapsamda yerli firmaların yıllık hasıllarının %2,3 ünü vergi olarak ödemeleri istenir iken yabancı şirketlerden % 15 oranında KDV ve % 20 oranında da Kurumlar Vergisi ödemesinin istenmesi, yabancı yatırımcıları olumsuz etkilemektedir (KASİAD, 2012:10). Bu uygulamalar yabancı yatırımcıların Türkmenistan'da gerçekleştirmeyi düşündükleri reel yatırımları yapmaktan vazgeçmelerine neden olmaktadır. Son olarak Türkmenistan'da, işgücü, sağlık ve sosyal güvenliğe ilişkin yasal düzenlemelerde de önemli eksiklikler bulunmaktadır. Ekonomik reformların hayata geçirilmesi noktasında Türkmenistan, diğer Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri ile kıyaslandığında bir hayli geride kalmıştır. Bunun en önemli nedeni ise ülkedeki finansal kaynak sıkıntısıdır (Baycaun, 2001:21). Üzerinde durulan bu sorunların çözüme kavuşturularak kalkınma için çok önemli olan yabancı sermayenin ülkeye çekilebilmesi için bir takım siyasi ve iktisadi düzenlemelerin yapılması büyük önem arz etmektedir.

Bu kapsamda ülkedeki mevcut olumsuz ekonomik durumun ortadan kaldırılabilmesi için yabancı yatırımların öneminin ve gerekliliğinin anlaşılmasının ardından Türkmen hükümeti, yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek için bir takım önemli düzenlemeleri hayata geçirmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda yabancı yatırımların korunmasını sağlayan hukuki düzenlemelere ve iktisadi alt yapı yatırımlarına ağırlık verilmekte, yabancı ülkeler

ile ticarî ve iktisadî işbirliğine girilmektedir. Bunun dışında, yapılan düzenlemeler ile yabancı yatırımcılara, Türkmenistan'da gerçekleştirdikleri ticari faaliyetten elde ettikleri kârları serbestçe ülkelerine transfer edebilmeleri ve Merkez Bankası tarafından düzenli olarak belirlenen kurdan döviz satın alabilmeleri imkanı tanınmıştır (Baycaun, 2001:31). Yabancı sermayeyi ülkeye çekmeye yönelik bu uygulamalar dışında hükümet tarafından, serbest piyasa ekonomisine geçiş için bir takım adımlar atılmış, bazı mallar üzerindeki fiyat kontrollerini kaldırılmış ve mali sistemin yeniden yapılandırılması yönünde düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca ekonomik istikrarı sağlayarak ve iktisadi güven ortamını oluşturarak yabancı sermaye ülkeye çekebilmek için vergi gelirlerinin artırılması ve kamu harcamalarının azaltılması suretiyle bütçe açığını en aza indirmeye yönelik düzenlemelere ağırlık verilmiştir (Baycaun, 2001:20-21). Bunun dışında ülkede ekonominin petrol ve doğalgaza olan bağılılığını ortadan kaldırmak amacıyla yeni yeni sektörlerin ortaya çıkabilmesi için özel girişimcilere devlet eliyle düşük faizli kredilerin verilmesi yoluna da gidilmektedir (BMD, 2012:10). Hükümet tarafından yapılan bu düzenlemelerin ciddiyetle ve etkili bir şekilde uygulanması yabancı yatırımcıların ülkeye gelmesi açısından son derece önemlidir.

Türkmenistan'da hükümet yetkililerince yabancı sermayenin ülkede yatırım yapmaya teşvik edildiği sıklıkla ifade edilmiş olsa da yabancı sermayenin ülkeye çekilebilmesi için gerekli olan siyasi ve makroekonomik düzenlemeler henüz hayata geçirilmiş değildir (KTO, 2008:18). Ülkede kesimin gelişebilmesi için küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi amacıyla kanunlar çıkarılmış olmasına karşın özel sektörün gelişimi yavaş bir şekilde gerçekleşmektedir. Özel sektörün bu şekilde yavaş bir gelişim göstermesi doğal olarak yabancı yatırımların olumsuz etkilenmesine ve yavaş gelişimine neden olmaktadır. Ayrıca yabancı sermayenin çekilebilmesi için gerçekleştirilmesi gereken özelleştirme faaliyetleri çok yavaş ilerleme göstermiş, enerji, telekomünikasyon ve ulaştırma sektörleri gibi önemli sektörler özelleştirme kapsamı dışında bırakılmıştır (KASİAD, 2012:5-6). Bütün sayılan bu nedenlerden dolayı her ne kadar ülke yabancı sermayeye açılmak istense de ekonomik açıdan ihtiyaç duyulan reformların gerektiği gibi yapılamaması, ülkede ekonomik yapıya yoğun bir devlet müdahalesinin bulunması ve bürokratik uygulamalar ile rüşvetin hala etkin bir şekilde varlığını sürdürmesi yabancı yatırımların ülkeye yeterince çekilebilmesine olanak sağlamamıştır.

3 SONUÇ

Türki Cumhuriyetlerdeki iş dünyasına yönelik bu inceleme ve değerlendirmeler neticesinde ülkelerin ekonomik yapılarındaki ortaya çıkan aksaklıklar ortaya koyulmaya ve söz konusu sorunlara yönelik olarak bir farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. Özellikle bağımsızlıklarını yeni yeni elde etmeye başlayan Türki Cumhuriyetlerinde, sermaye yetersizliği nedeniyle gerçekleştirilemeyen yatırımlar ve kalkınma hamlelerinin yapılabilmesi için yabancı sermayenin bu ülkelere yönelmesi büyük önem arz etmektedir. Bu yönelim hem bu ülkelerin kalkınmasına hem de uluslararası arena da rekabetçi bir güce sahip olmasına katkıda bulunacaktır. Ancak Türki Cumhuriyetlerinin gelişimi için bu denli önemli olan yabancı sermayenin ve yabancı yatırımcıların ülkeye çekilebilmesi için de yatırım ortamının cazip hale getirilmesi gerekmektedir ve Türki Cumhuriyetlerdeki yönetimlere büyük iş düşmektedir. Dünya ekonomik forumu tarafından hazırlanan küresel rekabet endeksleri incelendiğinde önem sıralaması ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle birlikte incelenen Türki Cumhuriyetlerinde iş dünyası açısından en çok karşılaşılan sorunların ağırlıklı olarak, rüşvet, finansmana erişim zorlukları, verimsiz bürokratik uygulamalar ve bürokratik engeller, enflasyon ve vergi oranlarının yüksekliği şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca kısıtlayıcı iş gücü düzenlemeleri ve yetersiz eğitilmiş iş gücü şeklindeki iş hayatına ilişkin eksiklikler, ekonomide söz konusu olan eksiklikleri tamamlayıcı niteliktedir. Son olarak söz konusu bu ülkelerin bağımsızlıklarını yeni elde etmiş olmaları nedeniyle söz konusu olan politik istikrarsızlıklar ve alt yapı eksiklikleri de bu ülkelerin iş hayatı açısından diğer önemli sorunlarını teşkil etmektedir.

Özellikle gelişme yolunda bir takım adımlar atmış olan Azerbaycan ve Kazakistan'da iş dünyasına yönelik sorunlar paralellik arz ederken Kırgızistan'ın gelişim sürecinde geride kalmasına neden olan iş dünyasına yönelik sorunlar diğer iki ülkeden farklılık arz etmektedir. Özellikle Kırgızistan'daki kırılğan siyasi yapı, siyasi otorite boşluğu ve iktidarın seçimle değil de halk ayaklanması ile el değiştirmesi, Kırgızistan özelinde yukarıda ifade ettiğimiz sorunların neredeyse tamamının ortaya çıkmasında tetikleyici bir faktör olmuştur.

Türki Cumhuriyetlerinde iş dünyasına yönelik sorunların tespiti önemli olmakla birlikte bu sorunların çözümüne yönelik olarak ülkelerin uygulayacağı düzenlemeler çok daha fazla önem arz etmektedir. Özellikle yeterli sermaye birikimine sahip olmayan ve yaygın bir rüşvet uygulamasının söz konusu olduğu Türki Cumhuriyetlerinde hem yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi hem de yerli sermayenin elindeki kaynakları yatırıma yöneltmeye teşvik edilmesi, üzerinde durulan sorunların hızlı bir şekilde çözülmesine ve yabancı sermayeyi ülkeye çekecek düzenlemelerin yapılması bağlıdır. Eğer ülkesel ve bölgesel bir kalkınma hedefleniyorsa bu sorunların süratle çözülmesi, küresel rekabet gücü bağlamında biraz gerilerde kalmış olan Türki Cumhuriyetlerinde açısından büyük önem arz etmektedir. Mevcut sorunların çözümüne bağlı olarak ülkedeki yerli ve yabancı yatırımlardaki artışlara bağlı olarak üretim artışları, gelir artışları ve bütün bu olumlu gelişmeler neticesinde de hem ülkenin rekabetçilik gücünde artışlar hem de ülke vatandaşlarının refahında artışlarının gerçekleşmesi mümkün olabilecektir.

Kaynakça

- ALAGÖZ Mehmet, 2012, “Bağımsızlığının 20. Yılında Kazakistan Cumhuriyeti’nin Makro Ekonomik Performansı: 1992-2011”, M. Savaş Kafkasyalı (Der.), Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya, (Ankara-Türkistan: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi).
- ALKAN Haluk, 2011, “Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Sistemler: 20 Yıllık Bilanço” Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi (ERUSAM) Yayını, http://www.erusam.com/images/dosya/Haluk_Alkan_konf_metin.pdf
- ASKER Ali, 2011, “Bağımsızlığının 20. Yılında Azerbaycan”, 21. YÜZYIL, Sayı: 35, Sf. 2-9
- AYDAL Doğan, 2009, “Enerji Kan Kokuyor: Biyokimyasal Savaş ve Enerji Kartelleri”, İstanbul: Timaş Yayınları, 219 sf.
- BAYCAUN Saule, 2001, “10 Yıllık Bağımsızlık Sürecinde Türkmenistan Ekonomisine Genel Bir Bakış” Avrasya Dosyası, Türkmenistan Özel Sayısı, Cilt: 7, Sayı:2, sf. 17-38
- BMD (Birleşmiş Markalar Derneği), 2012, “Türkmenistan Ülke Raporu”, sf.2-50,
- <http://birlesmismarkalar.org.tr/file/hedefulkeraporlari/Turkmenistan.pdf>,
- Erişim:(23.06.2015)
- DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu), 2012, “Özbekistan Ülke Bülteni”, DEİK /Türk-Özbekİş Konseyi, Sf. 2-20, <https://www.deik.org.tr/Contents/FileAction/2717> Erişim : (24.06.2015)
- EBSO (Ege Bölgesi Sanayi Odası), 2013, “Türkmenistan”, EBSO Uluslararası İlişkiler Şefliği, Sf. 1-10, www.ebso.org.tr/ebso-media/.../turkmenistan-ulkeraporu_48344756.doc, Erişim : (22.06.2015)
- KASİAD (Kocaeli Aktif Sanayici ve İşadamları Derneği), 2012, “Türkmenistan Ülke Raporu”, Sf. 3-20
- https://www.academia.edu/3814285/T%C3%9CRKMEN%C4%B0STAN_%C3%9CLKE_RAPORU Erişim: (22.06.2015)
- KTO (Konya Ticaret Odası), 2008, “Türkmenistan Ülke Raporu”, Etüd-Araştırma Servisi, Sf. 3-35, www.kto.org.tr/d/file/turkmenistn-ulke-raporu.doc Erişim : (23.06.2015)
- KTO (Konya Ticaret Odası), 2008, “Özbekistan Cumhuriyeti Ülke Raporu”, Etüd-Araştırma Servisi, Sf 2-29
- www.kto.org.tr/d/file/ozbekistan--ulke-raporu.doc Erişim : (23.06.2015)
- OKAN ÜNİVERSİTESİ AVRASYA MERKEZİ, 2013, “Özbekistan Ülke Raporu”, <http://avrasyamerkezi.okan.edu.tr/sayfa/ozbekistan> Erişim: (23.06.2015)
- ÖZKAN Güner, 2011, “Kırgızistan’da Koalisyon Hükümetini Bekleyen Acil Sorunlar”,USAK Raporları, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayını www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=5&cat=1107
- Erişim: 34.06.2015
- SARI Yaşar, 2010, “Kırgızistan’da İktidarın El Değiştirmesi: Akayev ve Bakiyev’in Düşüşü”, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları (OAKA), Cilt:5, Sayı: 9, ss. 27-47
- SÜLEYMANOV Elçin ve Fahri HASANOV, 2013, “Azerbaycan’ın Türkiye’nin Enerji Sektörüne Yatırımlarının Azerbaycan-Türkiye Ekonomik İlişkilerindeki Rolü”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, Cilt. 2, Sayı.2, Sf. 73-100
- T.C.TAŞKENT BÜYÜKELÇİLİĞİ TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ, 2015, “2014 Yılı Özbekistan’ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri”, sf 1-89
- TÜRK CUMHURİYETLERİ VE TOPLULUKLARI YILLIĞI 2013, 2015, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi; Yayın No: 18, 648 sf. Edit. Turgut DEMİRTEPE ve Murat YILMAZ), Ankara http://ayu.edu.tr/duyurular/yayinlar/turk_topluluk_almanak.pdf
- UİBPUU Henn-Juori, 1995, "The Caspian Sea: A Tangle of Legal Problems", The World Today, Vol:51, No:6, pp. 119-123